
R a s p r a v e

UDK: 232 : 264
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 4/2007.

KRISTOLOŠKI ASPEKTI LITURGIJSKE KONSTITUCIJE SACROSANCTUM CONCILIUM

Anto Šarić, Sarajevo

Sažetak

U ovom radu autor istražuje kristološku nauku u saborskoj konstituciji o liturgiji, koja daje obnovljenu sliku same liturgije i dinamičnu sliku Crkve kao otajstva zajedništva. Na toj crti jasniji su obrisi nauke o Kristu i njegovu djelu kao vrhuncu povijesti spasenja, koja povezuje kristologiju i liturgiju. Obje pripadaju životu Crkve, govor nauke i izričaj slavlja međusobno su povezani. O Kristu i otajstvu spasenja ne govori se jezikom neoskolastičke teologije, nego se rabe izričaji koji su bliži biblijskom govoru i otačkoj tradiciji. Na taj način u središte dolazi Kristovo vazmeno otajstvo, koje je ključni pojam za razumijevanje same povijesti spasenja. U liturgiji kao povlaštenu mjestu Kristove nazočnosti u Crkvi Krist kao glava, zajedno sa svojim tijelom Crkvom, nastavlja svoje djelo na proslavu Boga i posvećenje ljudi. Iako je Kristova nazočnost jedna, ona se očituje na različite načine: u euharistiji, u osobi službenika, u sakramentima, u riječi te u molitvi Crkve. Ako je slavlje otajstva spasenja izvor i cilj same teologije, tada teologija, ovdje konkretno kristologija, treba prelaziti u liturgiju. Kako se u teologiji ne susreće dovoljno recipirano značenje liturgije, ostaje zadaća raditi na njihovu povezivanju.

Ključne riječi: Sacrosanctum concilium, kristologija, liturgija, povijest spasenja, vazmeno otajstvo.

UVOD

Konstitucija o liturgiji je prvi dokument i veliki dar 2. vatikanskog sabora, u kojem se nalaze ocrti vizije Crkve, njezina shvaćanja sebe i vlastita poslanja, a time i teologije, odnosno tumačenja vlastite stvarnosti.¹ Na toj crti, tekst SC 1, koji služi kao uvod u Konstituciju, svojevrstan je uvod u naučavanje samog Sabora. U tekstu se spominje četverostruki cilj koji su postavili Ivan XXIII. i Pavao VI.: produbljenje vjerskog života vjernika, prilagodba onog što je promjenljivo u Crkvi, primjena na potrebe sadašnjosti kao i zahtjev za jedinstvom svih kršćana i misionarskim zamahom Crkve.² Ako se ima pred očima cilj koji je postavljen, tada je razumljivo da se Sabor morao posvetiti obnovi liturgije kao prvoj zadaći, jer je ona vrhunac prema kojem teži djelovanje Crkve i izvor iz kojeg crpi snagu.³

Već na početku, dok govori o značenju liturgije za život Crkve, Konstitucija ukazuje i na odnos liturgije prema kristologiji. Sa svoje strane, liturgija, u kojoj se osobito u euharistiji kao njezinu središtu na sakramentalan način slavi vazmeno otajstvo i ostvaruje "djelo našeg otkupljenja", pridonosi da se život vjernika ispunja misterijem Krista, cijelim događajem Krista, te oni na taj način svojim životom očituju misterij Krista i autentičnu narav Crkve.⁴ U obnovi teologije, koja nosi sa sobom i preustroj dogmatskih traktata, Sabor zahtijeva da se proučavaju odrazi samih istina, tj. njihova djelotvornost u bogoštovnim činima i u cjelokupnom životu Crkve.⁵ Odatle pitanje: polazeći od Konstitucije o liturgiji, ili, konkretnije, od samih liturgijskih slavlja, može li se doći do jedne kristološke nauke? Konkretno, koja slika Kristove osobe i djela proizlazi iz liturgijskih slavlja? U našem radu istražujemo elemente

¹ C. Giraud, *La Costituzione "Sacrosanctum Concilium": il primo grande dono del Vaticano II*, *La Civiltà Cattolica* IV/03, 521s.; J. Ratzinger ističe da je SC, uz GS i UR, tekst s najviše posljedica za život i obnovu Crkve nakon Sabora: J. Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre*, München, 1982., str. 395.

² R. Kaczynski, *Theologischer Kommentar zur Konstitution über die heilige Liturgie*, u: P. Hünermann – B. J. Hilberath, *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil II*, Freiburg, 2004., str. 54.

³ SC 10.

⁴ SC 2; P: R. Rocha, *La principale manifestazione della Chiesa*, u: R. Latourelle (a cura di), *Vaticano II. Bilancio & prospettive, venticinque anni dopo, I*, Assisi, 1987., str. 606-607.; R. Kaczynski, str. 54.

⁵ OT 16.; A. Mayer – G. Baldanza, *Il rinnovamento degli studi ecclesiastici*, u: A. Favale (a cura di), *Il Decreto sulla formazione sacerdotale*, Elledici, Torino, 1967., str. 452.

kristološke nauke sadržane u Konstituciji o liturgiji, odnosno na koji način ona govori o povezanosti kristologije i liturgije, izričaja vjere i izričaja slavlja, te o različitim načinima Kristove nazočnosti u liturgijskom slavlju.

1. ODNOS KRISTOLOGIJE I LITURGIJE

Drugi vatikanski sabor je, kako zamjećuje P. Marini, prvi sabor u povijesti Crkve koji se u posebnom dokumentu bavi liturgijom.⁶ U prvom dijelu SC donosi biblijsko teološka načela prema kojima je shvaćanje liturgije usko povezano s teološkim razumijevanjem, posebice s kristologijom i ekleziologijom. Saborski oci, naime, smještaju liturgiju u obzoru povijesti spasenja, shvaćajući je kao sakramentalno slavlje Kristova vazmenog otajstva kao događaja spasenja. U stvari, Konstitucija donosi jedno dinamičko shvaćanje liturgije u kojoj je ponovno istaknut dijaloški vid liturgije u ostvarenju susreta Boga i čovjeka. Riječ je o naglašeno novom razumijevanju Kristove realne aktualne nazočnosti po kojoj se Gospodin obraća zajednici vjere.⁷

Razumijevanje SC pretpostavlja shvaćanje kršćanskog misterija. Liturgija je, prema Saboru, tema cjelokupne teologije, datost koju teolog treba uvažavati.⁸ Teologija i liturgija sastavnice su života Crkve te međusobno trebaju bolje surađivati, na što upućuje i poznati aksiom *lex orandi – lex credendi*.⁹ Kako se

⁶ P. Marini, *Una pastorale liturgica permanente*, Il Regno 1/2004., str. 13.

⁷ SC 7; Ivan Pavao II., *Spiritus et Sponsa*, Il Regno 1/2004., br. 2.; K. Richter, *Die Signalfunktion der Liturgiekonstitution*, MThZ 2/2003., 104s.; SC 16 podvlači da povijesnospasenjski vid treba doći do izražaja u svim teološkim traktatima. Teologija treba završiti u liturgiji. Vidi: J. A. Jungmann, *Kommentar – Konstitution über die heilige Liturgie*, u: LThK, Das zweite vatikanische Konzil I, 1967., str. 29.

⁸ H. Vorgrimler, *Liturgie als Thema der Dogmatik*, u: K. Richter (hg.), *Liturgie – ein vergessenes Thema der Theologie?*, Freiburg, 1986., str. 113s.; K. Richter ukazuje na to da se do danas u teologiji ne susreće dovoljno recipirano značenje liturgije: K. Richter, *Die Liturgie – zentrales Thema der Theologie*, u: K. Richter (hg.), *Liturgie – ein vergessenes Thema der Theologie*, str. 9.

⁹ H. Vorgrimler, str. 114. 117.; "lex credendi – lex orandi" skraćeni je izričaj formulacije "Legem credendi lex statuat supplicandi" što se nalazi u dokumentu "Indiculus Celestini" (DH 246). Lex supplicandi ne odnosi se prvotno na cijelu liturgiju, nego na prošnje – molitve vjernika, u kontekstu govora o potrebi milosti, za obraćenje nevjernika kako bi prihvatili milost i ljubav. Lex supplicandi ima podrijetlo u naredbi apostola da se moli za sve ljude (1 Tim 2,1-2). Tumačenje

kršćanska liturgija odvija kao slavlje Kristova misterija, može se reći da to vrijedi osobito za kristologiju. Slavlje zapravo valja prepoznati kao izvor i cilj same teologije. Drugim riječima, teologija treba prelaziti u liturgiju.¹⁰

U liturgiji, koja je, uz svjedočenje (*martyria*) i služenje (*diakonia*), jedna od tri temeljne funkcije života Crkve, daje se svjedočanstvo za posve profiliran oblik vjere. Sama crkvena praksa kao izričaj života vjere može stoga biti polazište za daljnje teološko promišljanje koje odražava tu vjeru. Kad je riječ o kristologiji, javlja se konkretno pitanje na koji način liturgija shvaća i tumači Krista i njegovo djelo. Novozavjetni tekstovi što se koriste u liturgiji, govore o različitim shvaćanjima Kristova misterija.¹¹

Potrebno je, s druge strane, istaknuti za kristologiju značajnu novost u činjenici da Konstitucija o liturgiji u br. 7 govori o različitim načinima Kristove nazočnosti. Iako Kristovu nazočnost u liturgiji valja promatrati kao jednu i aktivnu,¹² njezina pneumatološka dimenzija ukazuje na pojedine vidike, odnosno načine te nazočnosti. Zahvaljujući djelovanju Duha, proslavljeni Krist ostaje prisutan među ljudima. Duh omogućuje čovjekov odgovor koji se artikulira u slavljenju i hvaljenju Boga. Božja nazočnost po Duhu u čovjekovoj nutrini traži uspostavu osobnog odnosa i teži postizanju ljudske povezanosti i slaganju, odnosno jedinstvu ljubavi prema Bogu i prema čovjeku koje se živi u zajednici vjere. Ostajući u toj perspektivi, Sabor dodaje jedno novo poglavlje kristologiji, govoreći o nazočnosti i djelovanju uskrslog Gospodina po svom Duhu u Crkvi u kojoj se nastavlja djelo spasenja. U neoskolastičkim traktatima o kristologiji govorilo se o Gospodinovu uskrsnuću i njegovu slavnom dolasku, ali je posve nedostajalo poglavlje o njegovu djelovanju u Crkvi i po Crkvi posredovanjem Duha.¹³

tog načela dobivalo je tijekom povijesti različite naglaske: B. Jeggle-Merz, *Erneuerung der Kirche aus dem Geist der Liturgie*, Münster, 1998., 285s.

¹⁰ K. Kertelge, *Gottesdienst als Berufung und Aufgabe der Kirche nach dem Neuen Testament*, u: K. Richter, *Liturgie – ein vergessenes Thema...*, str. 98.; J. A. Jungmann, *nav. dj.*, str. 29.

¹¹ H. Vorgrimler, str. 120.

¹² K. Rahner, *Prisutnost Kristova u liturgijskoj zajednici*, Svesci 14, str. 8.

¹³ P. Hünermann, *Jesus Christus Gottes Wort in der Zeit*, Münster, 1994., str. 356.; glede neoskolastičkih manuala, vidi npr. I. Bujanović, *Kristologija i soteriologija*, Osijek, 1922.

2. KRISTOVO VAZMENO OTAJSTVO IZVOR LITURGIJE

Konstitucija o liturgiji govori o nastavljanju Kristova otkupiteljskog djela u Crkvi u perspektivi jednog dinamičnog shvaćanja liturgije i, dosljedno tome dinamične slike Crkve.¹⁴ Kristovo vazmeno otajstvo predstavljeno je kao izvor same liturgije. Već na početku Konstitucije ističe se da se u liturgiji vrši djelo našeg otkupljenja.¹⁵ Konkretnije tumačenje nalazi se u SC 5, gdje se govori da je djelo ljudskog otkupljenja i savršene proslave Boga izvršio Isus Krist po svom utjelovljenju i "naročito vazmenim otajstvom svoje blažene muke, uskrsnuća od mrtvih i slavnog uzašašća". Utjelovljenje Riječi i vazmeno otajstvo su Božje spasenjsko djelo u punini vremena. U jeziku Konstitucije ne govori se više, u duhu skolastike, da je Kristovo čovještvo u jedinstvu s osobom Riječi uzrok, nego sredstvo našega spasenja.¹⁶ Isusovo pomazanje Duhom za navještaj evanđelja i posvećivanje, njegova posrednička uloga i njegovo svećeništvo označavaju njegovu mesijansku zadaću. Zato se u Kristu dogodio savršen otkup našeg pomirenja i dana nam je punina bogoštovlja.¹⁷ Za razumijevanje biblijsko-povijesnog prikaza povijesti spasenja ključna je riječ vazmeno otajstvo, koje obuhvaća razdoblje spasenjskog djelovanja između Duhova i parusije.¹⁸

Dinamična slika Crkve ukazuje na činjenicu da se u događanju liturgije nastavlja Kristovo djelo spasenja, sukladno Kristovu nalogu apostolima. SC 6 opisuje kako se Kristovo otajstvo ostvaruje u Crkvi, govoreći o njegovu ostvarenju u liturgijskom okupljanju i u samim sudionicima.¹⁹ "Kršćani su uključeni u Kristovo vazmeno otajstvo po slavlju otajstava, u kojima se otkriva i očituje misterij njegove nazočnosti, tj. Isusovo spasenjsko djelovanje kao

¹⁴ SC 7; K. Richter, *Liturgiereform als Mitte einer Erneuerung der Kirche*, u: K. Richter (Hg.), *Das Konzil war erst der Anfang*, Mainz, 1991., str. 61.

¹⁵ SC 2.; Već je u radu pripravne komisije mons. Henri Jenny, pomoćni biskup Cambraija postavio 13. listopada 1960. zahtjev da se kao temelj sheme buduće Konstitucije mora razviti misao o vazmenom otajstvu. Za njezino ostvarenje važni su i interventi teologa A.-G. Martimorta i J. A. Jungmanna: R. Kaczynski, str. 45-46.

¹⁶ J. A. Jungmann, str. 19; R. Kaczynski, str. 62.

¹⁷ SC 5.; U središtu je Kristovo vazmeno otajstvo po kojem se ostvaruje djelo otkupljenja ljudi i dovršuje proslava Boga. Dosljedno, i kao izričaj vazmeno otajstvo susreće se više puta u tekstu Konstitucije: SC 6, 61, 104, 106, 107; R. Kaczynski, str. 62s.

¹⁸ J. A. Jungmann, str. 18; R. Kaczynski, str. 109.

¹⁹ K. Richter, *Liturgiereform...*, str. 62.

dogadaž ulazi u sadašnjost."²⁰ Crkva, sa svoje strane, tijekom godine "razvija čitavo Kristovo otajstvo od utjelovljenja i rođenja do uzašašća, do duhovskog dana i očekivanja blažene nade i dolaska Gospodnjeg". Ta se "otajstva na neki način u svako doba ponazočuju, kako bi vjernici mogli doći s njima u dodir i napuniti se milošću spasenja".²¹ Ovdje vrijedi istaknuti da kršćansko shvaćanje vazmenog otajstva obuhvaća sve tri dimenzije vremena ako ga se shvaća kao spomen i ponazočenje Božjeg djela spasenja, ali i svijest da će se konačno ispunjenje pashe dogoditi na kraju vremena o Kristovu ponovnom dolasku.²²

U ovom govoru Konstitucije otvara se perspektiva za samu teologiju. Stavljanje naglaska na vazmeno otajstvo kao ključni pojam za razumijevanje cjelokupne stvarnosti vjere, ima veliku važnost za razumijevanje jedinstva kristologije i liturgije. Njime se ponovno, nakon dugog razdoblja, izriče središte povijesti spasenja i vjere Crkve, povezanost izričaja vjere i slavlja vjere. H. Vorgrimler vidi obogaćenje teologije u činjenici da liturgičar stavlja naglasak na tome da je liturgija prvotno Božji čin spasenja, a čovjekov liturgijski čin dolazi kao odgovor na Božji poziv.²³

Konstitucija tumači kako navještaj otajstva spasenja treba dopuniti njegovim ostvarenjem "po žrtvi i sakramentima". Na primjeru krštenja i euharistije opisuje kako se pojedinac uključuje u Kristovo vazmeno otajstvo. Navodi se poznati tekst iz Poslanice Rimljanima u kojem se krštenje opisuje kao "umiranje, ukop i uskrsavanje" s Kristom (Rim 6,3s). Sudjelovanje u euharistijskoj gozbi shvaća se kao zahvaljivanje i slavljenje njegova uskrsnuća (1 Kor 11,26). Na taj način samo bogoslužje je opisano ne kao obveza koja dolazi izvana, nego kao mjesto u kojem danas djeluje Kristovo otajstvo.²⁴

²⁰ SC 6; R. Kaczynski, str. 63.

²¹ SC 102.

²² S tim u svezi L. Lies ističe kako sve teološke discipline trebaju pokazati jednu anamnetičku dimenziju: L. Lies, *Theologie als eulogisches Handeln*, ZKTh 1/1985., str. 79.

²³ H. Vorgrimler, *nav. čl.*, str. 116 i 121.

²⁴ J. A. Jungmann, *nav. dj.*, str. 20.

3. RAZLIČITI NAČINI KRISTOVE NAZOČNOSTI U LITURGIJI

Govor Konstitucije o biti liturgije uključuje i obnovljeno tumačenje o načinima Kristove nazočnosti u liturgiji.²⁵ Dok je u teologiji prije Sabora govor o Kristovoj nazočnosti u liturgiji bio usmjeren na Kristovu realnu nazočnost pod euharistijskim prilikama, SC 7 ističe da je Krist u Crkvi uvijek nazočan, a na osobit način u liturgijskim činima. Iz teksta je razvidno da Crkva ne može nastaviti Kristovo djelo spasenja svojom snagom, nego samo snagom Kristove nazočnosti, koji je prvi subjekt, prvi liturg u svim liturgijskim slavljinama. Oslanjajući se na encikliku *Mediator Dei*,²⁶ koja je prihvatila rezultate istraživanja liturgijskog pokreta, kao i na Augustinove riječi o nazočnosti njegovom snagom u sakramentima, SC 7 govori o Kristovoj nazočnosti najprije kod misne žrtve u osobi svećenika i prije svega pod euharistijskim prilikama, zatim o nazočnosti njegovom snagom u sakramentima, o nazočnosti u svojoj riječi kad se čita Pismo²⁷ i, konačno, pozivajući se na Mt 18,20, kad Crkva moli i psalmira.

Liturgija je predstavljena kao "veliko djelo", kojim Krist, vršeći svoju svećeničku službu, ostvaruje proslavu, odnosno čašćenje Boga te posvećenje ljudi. Kada se naglašava nutarnji sadržaj liturgije koji govori o događanju misterija, time se ne zaboravlja njezin izvanjski oblik. SC 7 govori da se liturgija ostvaruje po znakovima, koji su potrebni iz više razloga. Potrebni su iz antropoloških razloga, jer čovjek kao duhovno-tjelesno biće po tijelu dolazi u dodir sa svijetom i tako svom duhu posreduje spoznaju svijeta. Postoji i kristološko i ekleziološko obrazloženje. Krist, utjelovljena Riječ Božja i slika Boga nevidljivoga, jest onaj koji djeluje u liturgiji. Sakramenti pak posreduju u Crkvi nevidljivi spas i spas čovjeka. Riječ tumači znak.²⁸

²⁵ SC 7 je tekst o kojem se najviše raspravljalo u shemi konstitucije o liturgiji: R. Kaczynski, str. 65.

²⁶ Enciklika govori o Kristovoj nazočnosti u oltarskom sakramentu kao i u osobi službenika, prije svega u euharistijskim prilikama, zatim nazočan je svojom snagom u sakramentima te u hvalama i prošnjama koje se upućuju Bogu: *DH* 3840.

²⁷ Govor o Kristovoj nazočnosti kada se čita Pismo u Crkvi je novi moment, koji dolazi na prijedlog Denisa E. Hurleya, nadbiskupa Durbana: Kaczynski, str. 66.

²⁸ SC 35 govori o obredu i riječi, koji su najtješnje povezani, dok SC 48 spominje obrede i molitve.; R. Kaczynski, str. 71.

3.1. Kristova nazočnost u misnoj žrtvi

Kristovoj nazočnosti u euharistiji, koju spominje u br. 7, SC daje poslije, u br. 47., teološko tumačenje, ukazujući da je Krist "na posljednjoj večeri... ustanovio euharistijsku žrtvu svoga Tijela i Krvi, da ovekovječi žrtvu na križu kroz stoljeća, sve dok ne dođe, te da tako Crkvi... povjeri spomen čin svoje smrti i uskrsnuća". Izlaže se klasična nauka da je euharistijska žrtva sakramentalna žrtva, ponazočenje žrtve na križu. Navodi se izričaj Tridentskog sabora o misnoj žrtvi, da je onaj koji se u euharistiji prikazuje isti koji je prikazao sama sebe na križu.²⁹ Različit je način prinošenja. U euharistiji se prinosi na sakramentalan način, različit od povijesnog prikazanja na križu.³⁰

Govor SC donosi jedno obogaćenje u pogledu razumijevanja same liturgije, koje se, zapravo, duguje istraživanjima liturgijskog pokreta. Liturgija se više ne shvaća čisto kao ceremonija, nego kao susret s Kristom i otajstvom spasenja, tj. kao sastavnica života vjere, koja zauzima središnje mjesto u životu zajednice vjernika. Iako ne iscrpljuje sve djelovanje Crkve,³¹ ona je vrhunac prema kojem smjera ta aktivnost i izvor iz kojeg proizlazi njezina snaga.³²

Tumačenje Konstitucije ne ostaje u individualističkom shvaćanju liturgijskih slavlja, što se susreće u predsaborskom mentalitetu, nego se kreće u komunitarnoj perspektivi, koju nosi sa sobom obnovljena vizija Crkve.³³ Sabor govori da je liturgija slavlje Crkve, da je sama Crkva kao zajednica, a ne svećenik uzet za sebe, subjekt liturgije, nositelj liturgijskog djelovanja. Vjernici kao svećenički narod Božji sudjeluju u liturgiji "snagom krštenja". Liturgijski čini su slavlje Crkve koja je "otajstvo jedinstva", pripadaju čitavom Tijelu Crkve te ga očituju i na nj se odnose; ali pojedine njegove udove dosežu na različit način, prema raznolikosti staleža, službi i djelatnog sudjelovanja.³⁴ Kao sakrament jedinstva Crkva je

²⁹ DH 1743.

³⁰ J. A. Jungmann, str. 51.

³¹ SC 9

³² SC 10.

³³ Riječ je o pojmu *Communio* kao ideji vodilji saborske ekleziologije, koju Sabor razvija u Konstituciji o Crkvi. Zajedništvo s Bogom po riječi i sakramentima vodi u zajedništvo kršćana međusobno: W. Kasper, *Theologie und Kirche*, Mainz, 1987., str. 272s; M. Figura, *Christusbegegnung in der Kirche*, *Communio*, 1997., str. 138s.

³⁴ SC 26; 14; J. A. Jungmann, str. 28ss.

Tijelo koje nije jednostavno zbir pojedinaca, nego uključuje njihove uzajamne odnose i njihovo aktivno i suodgovorno sudjelovanje. Drugim riječima, komunitarnost ne znači nerazlikovanje i uniformnost, nego uvažava položaj pojedinca u zajednici. Prema duhu Konstitucije, konačna odgovornost, koju imaju biskupi, ne znači i jedinu odgovornost.³⁵

SC u br. 48 nastavlja govoriti pod pastoralnim vidom, naglašavajući da je misa čin vjernika. Oni se krijepe blagovanjem Gospodnjeg tijela, zahvaljuju Bogu, pa da se – prikazujući neokaljanu žrtvu, ne samo rukama svećenika nego zajedno s njim – nauče prinositi sebe i da se tako po Kristu posredniku iz dana u dan usavršuju u jedinstvu s Bogom i među sobom.

3.2. Kristova nazočnost u službeniku

Izričaj iz SC 7 o Kristovoj nazočnosti u zaređenom službeniku Sabor poslije razvija u tekstu dekreta o službi i životu prezbitera. Svećenik djeluje u ime Krista, on je sakramentalni izričaj Krista koji je glava Crkve.³⁶ On ne dobiva samo poslanje već je sam Krist prisutan u njemu kako bi njegovom snagom sakramentalno djelovanje postiglo svoj cilj, proslavu Boga i posvećenje čovjeka. U euharistijskom slavlju Krist izgovara kroz usta svog službenika riječi posvete kruha i vina, dajući im djelotvornost. Tu Kristovu nazočnost u službeniku tumači pojam poslanja, kojim Krist izražava svoj odnos prema apostolima. Njihovo poslanje je udioništvo na Kristovu poslanju koje je primio od Oca (Iv 20,21). Po njemu apostoli ulaze u odnos koji Isusa povezuje s Ocem. Kao što Otac ne samo da djeluje po njemu već je i prisutan u njemu, tako i Isus ne djeluje samo po učenicima, on je prisutan u učenicima.³⁷

Cilj poslanja jest ostvarenje "velikog djela" kojim se proslavlja Boga i postiže posvećenje ljudi. Svećenikova predstavnička služba u euharistiji se ostvaruje prikazivanjem žrtve koja je ovjekovječenje žrtve na križu. U euharistiji se na sakramentalan način prinosi isti Krist koji se prikazao u žrtvi na križu. Ako je euharistija žrtva

³⁵ L. A. Gallo, *L'eredità pastorale del Vaticano II*, Torino, 2006., str. 19.; O. H. Pesch, *Das zweite vatikanische Konzil*, Würzburg, 21994., str. 106; P. R. Rocha, str. 607.

³⁶ PO 2.

³⁷ J. Galot, *La cristologia nella "Sacrosanctum Concilium"*, Notitiae 20 (1983), str. 315.

istovjetna onoj na križu, Krist treba biti prisutan u službeniku.³⁸ Kao ostvarenje Kristove svećeničke službe (SC 7), liturgija po službi zaređenog službenika čini vidljivom ovu funkciju posredovanja, koja ide istodobno od Boga k čovjeku (posvećenje) i od čovjeka Bogu (proslava). Pored bogoštovnog liturgija ima i spasenjski vid, ako se ostvaruje spasenje čovjeka i za spas svijeta. Razumljivo, čovjek se može obratiti Bogu, njemu se moliti, njega častiti, njemu žrtvovati tek ako se Bog prije toga obratio čovjeku. I proslava Boga služi naposljetku posvećenju čovjeka.

U vršenju svećeničke službe ta predstavnička uloga – Krist je jedini posrednik između Boga i ljudi (1 Tim 2,5) - postaje vidljiva. U toj službi svećenik predstavlja cjelokupno kršćansko zajedništvo u njegovu podlaganju pod glavu, Krista. Zaređeni službenik predstavlja Krista ukoliko priznavanje njegove uloge kao glave po Crkvi predstavlja – na način koji je sličan onome na koji Krist predstavlja Boga Oca, te priznavanje Oca po čovjeku i njegovo pristupanje Ocu. Temeljno je teološko načelo da Krist predstavlja Boga čovjeku i čovjeka Bogu. Noviji misaoni putovi o tom pitanju govore da Krist objavljuje Boga čovjeku ukoliko objavljuje čovjeka njemu samome u njegovu dinamičnom nastojanju, predati sama sebe i doći k Bogu.³⁹

3.3. *Kristova nazočnost u sakramentima*

SC 7 govori da je Krist osobno nazočan i u sakramentima. Iz tog proizlazi da se i slavlje svih sakramenata uvrštava u slavlje Kristova vazmenog otajstva u Crkvi koje se događa svakog "prvog dana u tjednu". Pozivanjem na Augustinove riječi da, kad netko krsti, Krist je taj koji krsti, jasno se inzistira na činjenici da je Krist glavni liturg u svim sakramentima. Dakle, kao što je Krist povezan s osobom koja obavlja svećeničku službu u euharistiji, tako je nazočan i u osobi onih koji slave sakramente, vršeći Kristovu svećeničku službu. Drugim riječima, nazočan je ne samo u onom koji krsti nego i u onom koji pokorniku govori: "Ja te odrješujem..."

U teologiji prije 2. vat. sabora bilo je uobičajeno označiti samo supstancijalnu Kristovu nazočnost u euharistijskim prilikama kao

³⁸ J. Galot, str. 314.

³⁹ D. Power, *Sakramentale Feier und liturgisches Amt*, Concilium 2/1972., str. 89s.

“realnu nazočnost”. Takav izričaj otvarao je prostor razmišljanjima koja su mogla voditi krivom shvaćanju da drugi načini Kristove nazočnosti nisu realni ili su usmjeravala na suzdržanost da se o njima uopće govori. Kratkom nabranjanju SC 7 načina Kristove nazočnosti Pavao VI. daje tumačenje kad veli da su oni stvarni, a da se nazočnost Kristova u euharistiji naziva stvarnom “ne isključivo..., nego stvarnom u eminentnom smislu”.⁴⁰

Svojom djelatnom nazočnošću u sakramentima Krist nastavlja ostvarivati svoje poslanje ukoliko sebi pridružuje Crkvu i ostvaruje potpuno proslavljenje Boga i posvećenje čovječanstva.

3.4. Kristova nazočnost u riječi

Konstitucija o liturgiji u SC 35 naglašava važnost riječi, koja, kao glavni moment, izražava puno značenje same liturgije. Ako se za čovjekov govor kaže da ima funkciju saopćavanja, izričaja i uspostave zajedništva,⁴¹ tim više vrijedi za sam navještaj gdje se ne radi o običnoj riječi ili pouci, nego o riječi koja naviješta poruku oslobođenja i oživljava sam Kristov misterij. Temeljna istina liturgijskog djelovanja ukazuje da objaviteljsko i otkupiteljsko djelo Isusa Krista, koje se u liturgijskim čitanjima naviješta, nalazi svoje ostvarenje za nas u sakramentu.⁴²

Prvenstvo riječi u životu Crkve i prisutnost Duha za slušanje riječi ukazuju na dijaloški značaj bogoslužnog okupljanja. Crkva je zajedništvo vjernika, koji riječ Božju, što nam je objavljena u Isusu Kristu, slušaju i na nju odgovaraju.⁴³ Uz jezik teologije, potreban za izricanje proučavanja i razumijevanja objave, kršćanska zajednica njeguje i jezik liturgije kojim se služi da odgovori na Božji poziv

⁴⁰ “... non per exclusionem,... sed per excellentiam”: Pavao VI., *Mysterium fidei*, u: *Enchiridion Vaticanum 2*, EDB, Bologna, 1976 (10), br. 424; taj izričaj navodi Kongregacija obreda, *Uputa o štovanju euharistijskog misterija*, Zagreb, 1967., br. 9.

⁴¹ J.-P. Manigne, *Die Sprache des Gottesdienstes. Die Poetik des Glaubens in der Liturgie*, Concilium 2/1973., str. 107.

⁴² J. A. Jungmann (1967), str. 40; J. Llopis, *Die Befreiungsbotschaft in der Liturgie*, Concilium 2/1974., str. 113; Ivan Pavao II., *Spiritus et Sponsa*, br. 8; Ph. Rouillard, *Verkündigung des Evangeliums und Feier der Eucharistie*, Concilium 2/1975., str. 130.

⁴³ D. Power, *Sakramentale Feier...*, str. 88.

i sebe daje Bogu kao odgovor.⁴⁴ Značenje službe riječi poprima, stoga, sve veću važnost u životu posaborske Crkve.

Za razumijevanje službe riječi potrebno je skrenuti pozornost na to da Pismo stavlja naglasak na dinamičnu dimenziju riječi, koja upućuje na događaj. Ono što se u riječi navješta, u liturgiji se doista i događa. Kerigma je živi povijesni navještaj djela spasenja u Kristu, u kojem i po kojem Bog djeluje. Taj živi navještaj u Božje ime, snagom djelovanja Duha, usmjeruje na pravi pokret i susret Boga i čovjeka. U kerigmi i po kerigmi proklamira se i ostvaruje spasenje. Navještaj je više od izričaja učiteljstva koji zajedno čine dogmu Crkve.⁴⁵ Liturgija pretpostavlja navještaj evanđelja, koje izražava njezino puno značenje. Pismo se shvaća u liturgiji kao normu i sud za razumijevanje liturgije.⁴⁶ Potrebno je, s druge strane, istaknuti da slavlje sakramenta daje navještenoj riječi snagu i djelotvornost i na taj način ta riječ postaje za nas aktualna riječ koja sada djeluje. Riječ i euharistija uzajamno se nadopunjuju i obogaćuju u svrhu boljeg djelovanja u otkupiteljskom misteriju utjelovljene Riječi.⁴⁷

Kad je riječ o otajstvu spasenja koje se ostvaruje u liturgiji, potrebno je ukazati i na njegovu povijesnu dimenziju. Događaj spasa, o kojem govori navještaj, usko je povezan s ljudskom poviješću. Poruka spasa ostvaruje se u sadašnjem trenutku. Povijest sačinjava mjesto događanja spasa, odnosno čovjekova oslobođenja. Da bi poruka spasa bila inkarnirana u povijesno vrijeme, svaka liturgijska riječ treba biti navještaj koji je ujedno živo sjećanje, zahtjev i obećanje. Drugim riječima treba, kao živo sjećanje, sačuvati povezanost s poviješću i s Božjim spasenjskim djelovanjem u prošlosti. Naviještati riječ kao zahtjev, znači vjerovati u sadašnju snagu poruke, jer sadašnjost nudi nešto novo i životno važno, dok naviještati riječ kao obećanje, znači naglasiti njezinu djelatnu snagu u pogledu stvarne budućnosti. Svaka liturgijska riječ mora sačinjavati ova tri vida.⁴⁸ Riječ gubi

⁴⁴ D. Power, *Zwei Ausdrücke des Glaubens: Gottesdienst und Theologie*, Concilium 2/1973., str. 140.

⁴⁵ G. Lukken, *In der Liturgie wird der Glaube auf unersetzbare Weise Wirklichkeit*, Concilium 2/1973., str. 86.

⁴⁶ P. Marini, str. 14.

⁴⁷ Povezanost tekstova Pisma i liturgije posvjedočena je u starini: Ph. Rouillard, str. 130s.

⁴⁸ J. Llopis, *Die Befreiungsbotschaft in der Liturgie*, Concilium 2/1974., str. 116.; J. Gélineau, *Die Feier der österlichen Befreiung*, Concilium 2/1974., str. 136s.

svoju povijesnu dimenziju ako se navještaj događa u mitskoj, u ideološkoj formi ili u obliku utopije. Poruka spasa inkarnirana je u povijesno vrijeme. Stoga je svaka liturgija navještaj spasa, jer se u naviještenoj riječi vjernik susreće s Kristom. U tom susretu Kristovo vazmeno otajstvo postaje misterij čovjekova oslobođenja. J. Llopis upozorava da se često zaboravlja bitno kerigmatska dimenzija riječi i jednostavno naglašava doktrinarni, odnosno učiteljski vid naviještenih tekstova.⁴⁹

Zanimljivo je spomenuti da prijedlog D. E. Hurleya o Kristovoj nazočnosti i kad se "... tumače Pisma" nije prihvaćen u tekst SC, nego tek kasnije u dekretu o misijama.⁵⁰ Sudbina tog prijedloga govori o postupnom ulaženju saborskih otaca u ovu tematiku. Produbljeno razumijevanje homilije, shvaćene kao dio same liturgije koji integrira niz vidika, ukazuje da ona vodi u središte misterija Kod slušatelja propovijedi ona pripravlja, kako veli J. Llopis, egzistencijalni humus u koji riječ može pustiti svoje korijene.⁵¹ Dakle, u navještaju riječi vjernici susreću samog Krista koji nam dariva novi život u zajedništvu sa sobom.

3.5. Kristova nazočnost u molitvi Crkve

Među načinima Kristove nazočnosti u liturgijskim činima SC 7 spominje na kraju i nazočnost u molitvi i pjevanju Crkve, koja je zajamčena Isusovim obećanjem: "Gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima" (Mt 18,20). Nije potrebno podsjećati da se moljenje i pjevanje Crkve ostvaruje u euharistijskom slavlju.⁵² Ipak, Konstitucija govori o Kristovoj nazočnosti u molitvi kada tumači ulogu časoslova. SC 83 veli da Krist kao veliki svećenik novog saveza sa sobom sjedinjuje svu ljudsku zajednicu i sebi je pridružuje u pjevanju božanskog

⁴⁹ J. Llopis, str. 114s.

⁵⁰ "Po riječi naviještanja i po svetkovanju sakramenata": AG 9; R. Kaczynski, str. 67.

⁵¹ J. Llopis, str. 117s.

⁵² Ovdje treba spomenuti da se u Novom Zavjetu na više mjesta susreću poticaji na molitvu "u svakoj prigodi" te da već od tog vremena postoji praksa da su kršćani, sami ili s drugima, molili u određenim trenutcima u danu. Više o tome: R. Taft, *L' ufficio divino: coro monastico, libro di preghiera o liturgia del popolo di Dio?*, u: R. Latourelle (a cura di), Vaticano II. Bilancio & prospettive, venticinque anni dopo, I, Assisi, 1987., str. 624s.

slavospjeva koji se po sve vijeke pjeva u nebu.⁵³ Tu svoju svećeničku službu Krist vrši po svojoj Crkvi i na taj način bez prestanka hvali Gospodina i posreduje za spasenje svega svijeta. To je molitva, reći će SC 84, koju Krist sa svojim tijelom upravlja Ocu. Zapravo, Božjem govoru i djelovanju za spas čovjeka treba odgovoriti čovjekovo odgovarajuće djelovanje i govorenje. Odgovor je hvala Crkve, u kojem se sjedinjuju članovi mističnog tijela Crkve i tako zahvaljuju Bogu za njegov naum spasenja (Ef 1,3-14) i njegovo spasenjsko djelovanje u Isusu Kristu. Molitva zemaljske Crkve odjek je nebeske hvale, koja je utjelovljenog Božjeg Sina donijela na ovu zemlju. Onaj tko susreće Krista, uključuje se u ovu hvalu.

ZAKLJUČAK

U svojem govoru o novom razumijevanju liturgije i same Crkve saborska Konstitucija o liturgiji stavlja u središte Krista i njegovo djelo spasenja. Kristovo vazmeno otajstvo predstavlja se kao vrhunac povijesti spasenja, koju tumači. U liturgiji Krist kao glava, zajedno sa svojim tijelom Crkvom, nastavlja svoje poslanje proslave Boga i posvećenja ljudi. Govor o načinima Kristove nazočnosti ukazuje na dinamizam života i prvu narav Crkve u kojoj se vjernici susreću s Kristom i njegovim djelom otkupljenja. Izričaj nauke i izričaj slavlja pripadaju životu Crkve. Na toj crti otvara se prostor za govor o povezanosti kristologije i liturgije, koju treba razvijati i produbljivati. Ostaje pitati se je li u poučavanju kristologije već prepoznatljiva ta anamnetička dimenzija odnosno koliko kristologija usmjeruje čovjeka prema liturgijskom slavlju u kojem se događa posvećenje čovjeka i proslava Boga?

⁵³ O liturgiji Crkve kao participaciji na nebeskoj liturgiji koje je vječni svećenik Krist govori se u SC 8.